

Sluttelig skal nævnes, at den populationsøkologiske tese ikke udfoldes i tilstrækkelig grad. Hvis den skulle analyseres til bunds, skulle man sammenligne perioder med hhv. mange og få andelsorganisationer, og analysen af det samfund, der omgiver andelsorganisationerne burde være mere omfattende og eksplicit.

Peter Gundelach
Institut for Statskundskab

Uffe Østergård, *Europas ansigter. Nationale stater og politiske kulturer i en ny og gammel verden*, København: Rosinante, 1992, 444 s., kr. 298,00.

Nasjonalstaten er et ganske nytt sosio-politisk fenomen. Og faktisk er den også et sjeldent fenomen. Danmark er et av disse, mens de fleste øvrige europeiske stater er det Uffe Østergård foretrekker å kalle nasjonstater. Motsatt populære forestillinger, er det typisk for europeiske land at de inneholder en pluralitet av nasjoner i betydningen kulturelt definerte befolkninger. Det er i denne motsetningen mellom på den ene siden et atypisk Danmark i Europa og et Europa som typisk er annerledes enn vi har lært å forestille oss det, at *Europas ansigter* tar sitt tilløp. Det er denne motsetningen som gir anledning til en komparativ historisk analyse med utgangspunkt i Danmark og som på overbevisende måte demonstrerer at heller ikke Danmark er en "naturlig" enhet. Den idé at Danmark - et land med nesten perfekt sammenfall mellom befolkningens felles indentitet som en nasjon og statsdannelsens juridiske grenser - må være et produkt av Skaperverket, er ved nærmere ettersyn resultatet av historieskrivning i nasjonsbyggernes tjeneste. Dansk historieskrivning fra omkring midten av det forrige århundret - som vesteuropeisk historieskrivning iøvrig - har rekonstruert virkeligheten etter de nasjonale arkitekters tegninger. Og når Danmark vitterlig i dag er hva man med stor berettigelse kan se som objektiviseringen av begrepet "nasjonalstat", er det ikke takket være en evolusjonslogikk innebygget i historien, men på grunn av en rekke uforutsigelige (som ikke er det samme som uforklarlige!) begivenheter. For hvis det finnes noen særlig evolusjonslogikk i historien, kan denne logikken heller leses ut av den orden og uorden historien har frembragt der ute i den store verden. Der hersker kulturelt mangfold innenfor landegrensene. Der lever forskjellige nasjoner side om side under den samme stat. Der går statsdannelsenes grenser også tvers igjennom nasjoner. Og når det habsburgske imperium gikk i oppløsning, var det ikke fordi historien uunngåelig beveger seg hen imot opprettelsen av nasjon(al)stater på bekostning av overnasjonale statsdannelser. Det samme kan sies om Sovjetunionen og kan sågar også leses i situasjonen i det multinasjonale Russland etter 1990 og i utviklingen i USA.

Der ut til Europa - men med avstikkere vestover til USA og østover helt til Russlands Fjerne Østen og med hyppige besøk hjem til Danmark - tar Uffe

Sluttelig skal nævnes, at den populationsøkologiske tese ikke udfoldes i tilstrækkelig grad. Hvis den skulle analyseres til bunds, skulle man sammenligne perioder med hhv. mange og få andelsorganisationer, og analysen af det samfund, der omgiver andelsorganisationerne burde være mere omfattende og eksplicit.

Peter Gundelach
Institut for Statskundskab

Uffe Østergård, *Europas ansigter. Nationale stater og politiske kulturer i en ny og gammel verden*, København: Rosinante, 1992, 444 s., kr. 298,00.

Nasjonalstaten er et ganske nytt sosio-politisk fenomen. Og faktisk er den også et sjeldent fenomen. Danmark er et av disse, mens de fleste øvrige europeiske stater er det Uffe Østergård foretrekker å kalle nasjonstater. Motsatt populære forestillinger, er det typisk for europeiske land at de inneholder en pluralitet av nasjoner i betydningen kulturelt definerte befolkninger. Det er i denne motsetningen mellom på den ene siden et atypisk Danmark i Europa og et Europa som typisk er annerledes enn vi har lært å forestille oss det, at *Europas ansigter* tar sitt tilløp. Det er denne motsetningen som gir anledning til en komparativ historisk analyse med utgangspunkt i Danmark og som på overbevisende måte demonstrerer at heller ikke Danmark er en "naturlig" enhet. Den idé at Danmark - et land med nesten perfekt sammenfall mellom befolkningens felles indentitet som en nasjon og statsdannelsens juridiske grenser - må være et produkt av Skaperverket, er ved nærmere ettersyn resultatet av historieskrivning i nasjonsbyggernes tjeneste. Dansk historieskrivning fra omkring midten av det forrige århundret - som vesteuropeisk historieskrivning iøvrig - har rekonstruert virkeligheten etter de nasjonale arkitekters tegninger. Og når Danmark vitterlig i dag er hva man med stor berettigelse kan se som objektiviseringen av begrepet "nasjonalstat", er det ikke takket være en evolusjonslogikk innebygget i historien, men på grunn av en rekke uforutsigelige (som ikke er det samme som uforklarlige!) begivenheter. For hvis det finnes noen særlig evolusjonslogikk i historien, kan denne logikken heller leses ut av den orden og uorden historien har frembragt der ute i den store verden. Der hersker kulturelt mangfold innenfor landegrensene. Der lever forskjellige nasjoner side om side under den samme stat. Der går statsdannelsenes grenser også tvers igjennom nasjoner. Og når det habsburgske imperium gikk i oppløsning, var det ikke fordi historien uunngåelig beveger seg hen imot opprettelsen av nasjon(al)stater på bekostning av overnasjonale statsdannelser. Det samme kan sies om Sovjetunionen og kan sågar også leses i situasjonen i det multinasjonale Russland etter 1990 og i utviklingen i USA.

Der ut til Europa - men med avstikkere vestover til USA og østover helt til Russlands Fjerne Østen og med hyppige besøk hjem til Danmark - tar Uffe

Østergård sine lesere med på en forrykende reise gjennom tid (han er jo historiker!) og rom, og i et komparativt kryss og tvers langs begge disse dimensjonene. Han skal ikke beskyldes for å være en reiseleder plaget av økonomiske anfektelser eller fanget av et stramt skjema. Hos ham hersker ingen småelige hensyn. Det går tju-bang - like mye utenfor som på den avmerkede ruten og ofte i et åndelig terreng som gir resten av selskapet permanente skrammer på erkjennelsen. Men hvor tilfeldig det enn skjer, blir selskapet hver gang ført tilbake til sikrere omgivelser med anledning til å sette seg ned med et beroligende glass i hånden og skue ut over den europeiske sivilisasjon i all dens prakt, tilbørlig inspirert av Uffe Østergårds imponerende kunnskaper og sprudlende begeistring. Når han fra tid til annen henfaller til lommefilosofiske betraktninger eller viser tendenser til å bygge argumenter på impresjonistiske og uholdbare påstander, når han i intellektuell lekesyke slår om seg med både armer og ben og trefter en uoppmerksom bystander under like så gjerne som over beltestedet, når han gjentar seg selv eller taper tråden eller springer lett men ikke alltid like elegant fra det ene sted til det annet, finner iallefall denne reisedeltager alt dette en billig pris å betale for en underholdende stil, med ironi og selv-ironi i beste danske tradisjon, uten at noe av the good, solid stuff dermed går tapt.

Når reisen også går til Russland, så vel som til USA, er det fordi begge huser denne sivilisasjonen. Faktisk har Europa kommet i klemme mellom seg selv - idet det russiske i Russland og det amerikanske i USA er europeisk! Hva USA angår, er det her vi finner det europeiske - på godt og ondt - "for fuld udblæsning". Ved siden av alle perversitetene denne utblåsningen har avstedkommet, har den også skapt verdens kanskje mest vellykkede multietniske samfunn.

I dette siste ser vi også et eksempel på den forhåpningen for Europas fremtid som på samme tid informerer og blir resultatet av Uffe Østergårds analyser. For i den felles kulturelle strømmen som han ser bevege seg under og noen ganger også på den stormfulle og uforutsigelige europeiske sivilisasjons overflate finner han at *tvilen* er en levende verdi - en tvil som motarbeider absolutisme og despoti og ensrettethet og nasjonalisme i ordets negative betydning. Ved å se på Europa - eller kanskje rettere sagt, det europeiske - i et komparativt historisk perspektiv i motsetning til sosiologiens og politologiens historieløse snapshots frembragt av mass surveys og statistiske analyser, kan Uffe Østergård ikke bare avdekke denne felles strømmen, men også fortelle oss noe om hvorledes den arbeider og hvor den iallefall har potensiale for å bevege seg. En ubehagelig tanke som imidlertid melder seg for denne anmelder er at de kløftene mellom stater, nasjoner og etniske grupper som kommer frem i samfunnsvitenskaplige snapshots kanskje er blitt en permanent realitet til tross for at de ikke er naturgivne. Kanskje disse i dag er så solid forankret i virkeligheten at den europeiske union er for sent ute. Iallegfall er det, som den norske statsviter Øyvind Østerud har påpekt, intet automatisk likhetstegn mellom politisk union og fred. Og så lenge det skulle kriger til for å skape det moderne Europas stater på bekostning av imperier og kongeriker, skal det kanskje kriger til for å skape union på bekostning av statsdannelsene!

Men misforstå meg ikke. Disse pessimistiske overveielsene er ikke et innlegg til støtte for unions-motstanden eller et angrep mot de forhåpningene som lyser en i møte fra sidene i *Europas ansigter*. De er blott overveielser, like uforpliktende som noen av Uffe Østergårds egne. Noe ganske annet er at selv om hans kjærlighet til Europa kan merkes tydelig allerede i bokens innledende kapittel, var det først på et eller annet sted etter p. 400 jeg med absolutt og uomtvistelig sikkerhet visste at ja-siden kan regne med forfatterens stemme den 18. mai. Min tvil skyldes kanskje den store fedrelandskjærlighet han legger for dagen på de mange kortere og lengre oppholdene i Danmark. En annen mulighet er, at selv om det er over tyve år siden jeg bosatte meg i dette landet, har jeg ennå ikke forstått "en skid af" dansk mentalitet og meddelelsesform. På den annen side kunne det være nettopp fordi jeg har fattet disse delene av dansk kultur i hele dens uforståelige forståelighet og forståelige uforståelighet.

Den fryktelige tanken melder seg at så lenge jeg kan konstruere denne slags ord-konstellasjoner, må det bety at jeg har gjort dansker av meg! So, the time has definitely come for this reviewer to return to Norway for å bli gjensosialisert i mere stringente måter å tenke og uttrykke seg på. Problemet er bare at hvis prosjektet lykkes, vil jeg ikke fullt ut kunne verdsette Uffe Østergårds begavede fortellinger.

Og det ville jeg oppfatte som et personlig tap.

Øystein Gaasholt
Institut for Statskundskab